УДК 316.32-046.36:316.273]:323.15
DOI https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.2.20

Колесніченко Максим Валентинович,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціальної політики
факультету соціології та соціальної політики
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
orcid.org/0000-0001-7685-2662
kmv@isig.org.ua

ДИНАМІКА ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ КОГЕЗІЇ ПОЛІЕТНІЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті досліджено взаємозв'язок етнічної ідентичності з соціальною когезією. З-поміж великої кількості видів етнічної ідентичності для аналізу вибрано такі: етноцентрична ідентичність, мультиетнічність, негативна етнічна ідентичність, позитивна етнічна ідентичність, «плаваюча» ідентичність, розмита (розсіяна) ідентичність, гібридна етнічна ідентичність, соціокультурна ідентичність, ідентифікація з певною системою культурних цінностей (культурна), трансетнічна ідентичність. Такий вибір ґрунтується на контенті зазначених видів ідентичності, зокрема на тому, що вони найбільш адекватно в тих чи тих аспектах відтворюють сутність парасолькового для них феномену «етнічна ідентичність» і у своєму функціонуванні найбільш очевидно відзначаються динамікою в залежності від конкретних соціополітичних чи то соціокультурних процесів, що мають місце в довкіллі, в якому перебувають їхні носії (етнофори).

Виокремлюються кілька засадничих концептуальних підходів до інтерпретації контенту етнічної ідентичності: етнічна ідентичність є одним із важливих аспектів соціальної ідентичності; етнічна ідентичність – це інструмент локалізації себе в іншоетнічному довкіллі; етнічна ідентичність – це спосіб співвідношення себе з якісними (етнокультурними) характеристиками, властивими для тієї чи тієї спільноти.

Щодо соціальної когезії в контексті статті найважливішими її функціональними рисами є такі: соціальна когезія фокусується на адаптації нових груп – членів великих колективів (носіїв різноманітної етнічності); соціальна когезія – це процес, який не завершується досягненням результату на певному етапові, оскільки трансформація етнічності зумовлює зміни в етнічній ідентичності; соціальна когезія охоплює різні сфери суспільного життя; соціальна когезія передбачає формування спільних цінностей, зокрема культурницьких та поведінкових, що, власне, є наріжним каменем рівнів згуртованості поліетнічних суспільств.

У контексті поставленого питання принагідно здійснено спробу показати вплив етнічної ідентичності на дієвості соціальних активностей представників різних етнічних спільнот (у межах своєї спільноти чи то споріднених спільнот) у виборюванні гідного місця в суспільному розвиткові країни проживання етнофорів. Звертається увага на стан дослідження проблеми, зокрема в трьох вимірах: етнічна ідентичність, соціальна когезія і параметри їх взаємодії.

Ключові слова: етнічність, етнічна ідентичність, динаміка етнічної ідентичності, соціальна когезія, соціополітичний контекст, соціокультурний контекст, поліетнічне суспільство.

Kolesnichenko Maksym,
Ph.D., Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Social Policy
of the Faculty of Sociology and Social Policy
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University
orcid.org/0000-0001-7685-2662
kmv@isig.org.ua

DYNAMICS OF ETHNIC IDENTITY IN THE CONTEXT OF THE CONCEPT OF SOCIAL COHESION OF A POLYETHNIC SOCIETY

The article examines the relationship between ethnic identity and social cohesion. Among the large number of types of ethnic identity, the following were chosen for analysis: ethnocentric identity, multiethnicity, negative ethnic identity, positive ethnic identity, "shifting" identity, atomised (scattered) identity, hybrid ethnic identity,

sociocultural identity, identification with a certain system of cultural values (cultural), transethnic identity. Such a choice is based on the content of the specified types of identity, in particular, on the fact that they most adequately reproduce the essence of the umbrella phenomenon for them "ethnic identity" and in their functioning are most obviously characterized by dynamics depending on specific sociopolitical or sociocultural processes that take place in the environment in which their bearers (ethnophors) live.

Several fundamental conceptual approaches to the interpretation of the content of ethnic identity are distinguished: ethnic identity is one of the important aspects of social identity; ethnic identity is a tool for localizing oneself in a nonethnic environment; ethnic identity is a way of associating oneself with qualitative (ethnocultural) characteristics specific to a particular community.

As for social cohesion, in the context of this article, its most important functional features are as follows: social cohesion focuses on the adaptation of new groups – members of large collectives (bearers of various ethnicities); social cohesion is a process that does not end with the achievement of a result at this stage, since the transformation of ethnicity causes changes in ethnic identity; social cohesion covers various spheres of social life; social cohesion involves the formation of common values, in particular cultural and behavioral values, what, in fact, is the cornerstone of the levels of cohesion of polyethnic societies.

In the context of the given question, an attempt is made repeatedly to show the influence of ethnic identity (within their community or related communities) on the effectiveness of social activities of representatives of various ethnic communities in choosing a worthy place in the social development of the country of ethnophores' residence. Attention is drawn to the state of research of the problem, in particular in three dimensions: ethnic identity, social cohesion and the parameters of their interaction.

Key words: ethnicity, ethnic identity, dynamics of ethnic identity, social cohesion, sociopolitical context, sociocultural context, polyethnic society.

Актуальність аналізу заявленої проблеми пов'язана передусім зі значущістю феномену «етнічність» у суспільному розвиткові практично всіх країн світу, оскільки етнічна ідентичність продукується названим феноменом і є його структурною складовою частиною. За твердженнями дослідників Центру вивчення етнічності та громадянства Брістольського університету – Centre for the Study of Ethnicity and Citizenship, University of Bristol (Велика Британія), «зараз етнічна приналежність розглядається як головна риса соціальної структури, особистої ідентичності, транснаціональних мереж і політичних конфліктів у всьому світі» (Ten Years of Centre for the Study of Ethnicity and Citizenship). До того ж універсальність феномену «етнічність» полягає в тому, що вона згідно з думкою знаного американського дослідника проблем етнічності Дональда Горовіца (Donald Horowitz), з якою ми погоджуємося, «є парасольковою концепцією, яка, не напружуючись, об'єднує групи, котрі різняться кольором шкіри, мовою та релігією; вона охоплює племена, раси, національності та касти» (Horowitz, 1985, с. 53). Безпосередня пов'язаність етнічності, зокрема її складника етнічної ідентичності, із соціальною когезією стає очевидною, коли йдеться про поліетнічні суспільства (котрі, до речі, становлять переважну більшість у сучасному світі), що передусім виявляється в зростанні впливу етнічного чинника на динаміку внутрішньосуспільних процесів, на взаємодію в різноманітних сферах етнонаціональних компонентів таких суспільств, що, зрештою, відбивається на соціальних аспектах їх життєдіяльності.

Мета статті – відтворення впливу динаміки етнічної ідентичності на соціальну когезію в поліетнічному суспільстві, осмислення дослідниками пов'язаності феноменів у тих чи тих соціокультурних довкіллях з певною проєкцією на майбутнє, зокрема того, що стосується України. У контексті поставленого питання буде зроблено спробу показати цей вплив на дієвості соціальних активностей представників різних етнічних спільнот у виборюванні гідного місця в суспільному розвиткові тієї чи тієї країни проживання етнофорів.

Стан дослідження проблеми. Питання, пов'язані з впливом етнічної ідентичності, зокрема з динамікою цього процесу, поки що не стали предметом розгорнутих спеціальних досліджень. Однак матеріал, дотичний до теми, можна віднайти в дослідженнях багатьох американських та європейських авторів, присвячених проблемам етнічності взагалі й більш конкретніше – питанням етнічної ідентичності та соціальних рухів. Тут ми називаємо праці Фредріка Барта (Fredrik Barth), Реймонда Бретона (Raymond Breton), Фрідріха Гекманна

(Friedrich Heckmann), Еріка Еріксона (Erik Erikson), Всеволода Ісаїва (Wsevolod Isajiw), Джона Рекса (John Rex), Фреда Ріггса (Fred Riggs), Ентоні Сміта (Anthony Smith), Річарда Шермерхорна (Richard Schermerhorn). Важливим моментом у цих працях є те, що автори трактують етнічну ідентичність як структуроутворювальний компонент етнічності й формування різного роду етнічних спільнот – від субетносів до націй (Євтух, Колесніченко, с. 290–292). Щодо стану дослідження соціальної когезії, зокрема в зарубіжному науковому просторові, він представлений нами в спеціальних статтях (Колесніченко, 2021, 2023; Yevtukh, Kolesnichenko, 2022).

Певні сюжети, які виводять нас на пов'язаність етнічної ідентичності з соціальною когезією, містяться в працях Річарда Альби (Richard Alba), Карен Маротц (Karen Marotz), Нелі Демірової (Neli Demireva), Володимира Євтуха, Анети Пієкут (Aneta Piekut), Рубена Рамбаута (Ruben Rumbaut), Мерліна Шефера (Merlin Schaefer) та інших дослідників (Євтух, 2014; Alba, 2005; Demireva, 2019; Piekut, 2014; Schaefer, 2014).

Методи дослідження. Серед найбільш продуктивних методів, на нашу думку, в такому разі виявляється метод соціокультурної перспективи (Колесніченко, 2023; Sociocultural perspective), оскільки в полі його зору перебувають як соціальні чинники (вони щонайперше пов'язані із соціальною когезією), так і культурницькі, які великою мірою лежать в основі ідентифікації особи й визначають контент динаміки етнічної ідентичності. Своє застосування знаходить і метод порівняльного аналізу (він виявляється релевантним передовсім у процесі з'ясування особливостей тих чи тих видів етнічної ідентичності).

Виклад основного матеріалу. Фіксуючи той факт, що етнічна ідентичність відіграє велику роль у функціонуванні етнічних спільнот й у взаємодії різних компонентів етнонаціональної структури того чи того поліетнічного суспільства, зауважимо, що «витоки та засади наукового осмислення етнічної ідентичності є необхідною продуктивною платформою її дослідження як важливого соціального феномену, зокрема в контексті соціофілософських пошуків його контентної наповненості, соціальної ролі й впливів на суспільний розвиток країн із поліетнічним складом населення» (Євтух, Колесніченко, 2016). Не занурюючись у деталізацію зв'язку об'ємного феномену «ідентичність» з етнічної ідентичністю, ми відсилаємо читача до кількох джерел, де можна з'ясувати його параметри (Бистрицький, 2013; Євтух, Колесніченко, 2016). У нашому випадку ми подамо коротку інтерпретацію контенту феномену «етнічна ідентичність» та контенту феномену «соціальна когезія» з наголосом на тих моментах, які дозволяють визначити їх пов'язаність.

Отже, щодо *етнічної ідентичності*, то ми виокремимо кілька засадничих концептуальних підходів до інтерпретації її контенту, які ми вважаємо ключовими в контексті нашого дослідження: етнічна ідентичність є одним із важливих аспектів соціальної ідентичності, за британським соціальним психологом Генрі Теджфелом (Henri Tajfel) (Tajfel, 1986); за канадським соціологом Всеволодом Ісаївим (Wsevolod Isajiw)), етнічна ідентичність інкорпорує в собі як внутрішні, так і зовнішні компоненти (Isajiw, 1992), етнічна ідентичність – це спосіб співвідношення себе з якісними (етнокультурними) характеристиками, властивими тій чи тій спільноті (Євтух, 2012, с. 156).

Зазначимо, що, коли ми говоримо про динаміку етнічної ідентичності й особливо про вплив на той чи той феномен (у нашому випадку на соціальну когезію), то, вочевидь, ми маємо брати до уваги всі аспекти цього типу ідентичності та її дотичності до споріднених типів. Однак за умови обмеженого об'єму статті ми притягнемо увагу до тих її різновидів, в яких, власне, виявляється траєкторія її динаміки: *етноцентрична ідентичність* (ідентичність, яка концентрується на перевагах (практично абсолютних) своєї етнічної самобутності); *мультиетнічність*, яка характеризується наявністю в особи стійких ознак (маркерів) кількох етнічностей; *негативна етнічна ідентичність* (ідентичність, зміст якої визначається інтолерантними установками та негативними діями щодо «інакшості»); *позитивна етнічна ідентичність* (ідентичність із переважаючими толерантними установками); *«плаваюча» ідентичність* (мультиетнічна ідентичність, частини якої з домінантною силою виявляються в залежності від обставин (етнічного довкілля), в яких перебуває її носій; *розмита (розсіяна) ідентичність*

(не чітко артикульована (неоднозначно прив'язана до тієї чи тієї етнічної спільноти ідентичність); *гібридна етнічна ідентичність*; *соціокультурна ідентичність* (включеність у соціальні структури й соціальні відносини (*соціальна*)); ідентифікація з певною системою культурних цінностей (*культурна*); *трансетнічна ідентичність* (соціопсихологічний стан, коли особа ідентифікує себе із соціальною чи політичною системою (структурою), яка значно ширша за її етнічну спільноту (Євтух, 2012, с. 155–158).

Концентрація уваги на тих чи тих різновидах етнічної ідентичності або на тих чи тих ознаках і критеріях її пов'язаності із соціальною когезією не означає, що ігноруються інші маркери. У нашому контекстові важливо враховувати як когнітивні (спрямовані на свою групу, самопізнання себе, стереотипи про самих себе), так і атитюдні (ставлення до інших) чинники функціонування етнічної ідентичності з прив'язкою її до соціальної когезії. Тут цікавим може виявитися спостереження німецько-американського психолога Курта Левіна (Kurt Lewin) про те, яким чином етнофор позиціонує себе по відношенню до своєї групи чи до іншої етнічної групи, оскільки в цьому позиціонуванні великою мірою виявляється ступінь можливості соціальної взаємодії з членами своєї групи та «чужої» групи (Fonseca, 2018). А це, врештірешт, впливає на рівень солідарних дій, що для соціальної когезії є вкрай важливим. Ключовим у цьому моменті є прийняття, принаймні позитивне налаштування на різного роду контакти з «інакшістю», або ж її відштовхування.

Результати дослідження впливу різного роду факторів на динаміку етнічної ідентичності підтверджують її соціопсихологічну природу й засвідчують, що вона вбирає в себе як психологічні, так і соціальні мобілізатори свого розвитку. Для утвердження деяких наших спостережень нагадаємо про взаємодію внутрішнього і зовнішнього аспектів етнічної ідентичності, котрі дослідники визначають як: перший – суб'єктивний, другий – об'єктивний.

У названих ракурсах йдеться про певні спостереження стосовно дії тих чи тих чинників у межах однієї етнічної спільноти та впливу зовнішніх чинників на динаміку стану етнічної ідентичності тієї чи тієї спільноти, зокрема в процесі її взаємодії з іншими спільнотами. Остання обставина є надто важливою в процесі функціонування соціальної когезії в поліетнічних суспільствах у контексті взаємодії різних компонентів етнонаціональної структури, скажімо, українського суспільства (Євтух, 2014; Jewtuch, 1989).

Щодо визначення змісту поняття «*соціальна когезія*», то в цьому сюжетові ми зупинимося на найбільш поширеному і, вочевидь, найбільш вживаному в сучасному науковому дискурсові, виокремлюючи ті моменти, котрі пов'язані з етнічною ідентичністю, приділяючи особливу увагу тим її чинникам, які, з одного боку, впливають на динаміку етнічної ідентичності, а з іншого – самі підпадають під вплив останньої. У цьому контексті чи не найважливішими, на нашу думку, є три такі функціональні риси соціальної когезії: соціальна когезія фокусується на адаптації нових груп – членів великих колективів (тут може йтися передовсім про таких носіїв різноманітної етнічності, як іммігранти); соціальна когезія – це процес, який не завершується досягненням результату на цьому етапові, оскільки трансформація етнічності зумовлює зміни в етнічній ідентичності; соціальна когезія охоплює різні сфери суспільного життя, скажімо, економічну, політичну та соціокультурну (для нашого контексту остання виявляється особливо важливою, оскільки в ній найбільш очевидно можна прослідкувати динаміку етнічної ідентичності) (What is social cohesion). І чи не найважливішим моментом є той, що соціальна когезія передбачає формування спільних цінностей, зокрема культурницьких та поведінкових, що, власне, є наріжним каменем рівнів згуртованості етнічно (етнокультурно) диверсифікованих суспільств.

У пошуках взаємодії етнічної ідентичності, зокрема її динаміки, і соціальної когезії повернемося до інтерпретацій феномену етнічності (нагадаємо, етнічна ідентичність є структуроутворювальним стрижнем останньої) уже згадуваним Центром вивчення етнічності та громадянства Брістольського університету: «одні сприймають це [зростання ролі етнічності в суспільних процесах – *М.К.*] як виклик наявним соціальним ієрархіям і концепціям громадянства, а інші сприймають як новий трайбалізм і загрозу демократії та економічному розвитку» (Ten Years of Centre for the Study

of Ethnicity and Citizenship). Беручи до уваги висловлену думку, ми можемо констатувати певні «загрози» поширення етнічності, а отже, і зміцнення позицій етнічної ідентичності, для процесів згуртування різноманітних компонентів поліетнічних суспільств – у конкретному випадку соціальної когезії як ключового феномену цих процесів. Цікаві спостереження стосовно такої тенденції впливів етнічної ідентичності на соціальну когезію в контексті зміцнення позицій етнокультурної різноманітності відтворює у своїй книзі згадуваний нами німецький дослідник Мерлін Шефер: аналізуючи численні дані опитувань, які проводилися в різні роки в Німеччині, він концентрує увагу на пов'язаності етнічної різноманітності з такими проблемами, як реалізація засад соціального забезпечення та ерозія громадської довіри та громадянської активності в Європі; з'ясовує причини, через які взаємність і довіра людей (вони в контексті соціальної когезії відіграють важливу роль) можуть бути знижені в більш етнічно різноманітних регіонах, особливо за існування в цих регіонах чітко окреслених етнічних (іммігрантських) ареалів і анклавів; у пошуках причин такого стану надзвичайної ваги надається фактові сприйняття різноманітності учасниками суспільних процесів, які за тих чи тих обставин можуть сприяти позитивній динаміці соціальної когезії через подолання мовних бар'єрів, розбіжностей у сповідуванні тих чи тих цінностей і когнітивних упереджень (Demireva, 2019). Власне, в кінцевому підсумку це впливає на якість спільних дій різноманітних етнофорів за реалізації своїх прав у суспільстві проживання, зокрема посилення етнічної солідарності в межах своєї спільноти або споріднених спільнот (Jewtuch, 1989), що веде до певної фракціоналізації складників етнонаціональної структури суспільства й появи тенденцій виокремлення із загального етнокультурного контексту та підкріплення проявів автаркії в соціальних діях. Звичайно ж, такий стан – не на користь соціальній когезії.

Тепер вдамося до з'ясування взаємовпливів перерахованих вище видів етнічної ідентичності та соціальної когезії.

Отже, *етноцентрична ідентичність*. Виходячи із визначення, що її носії всі зусилля концентрують на просуванні своєї етнічності, вони тим самим посилюють тенденції до відособлення й послаблюють прагнення до спільних соціальних дій і, зрештою, формування й функціонування соціальної когезії у в напрямку її зміцнення. Досвід досліджень зарубіжних і вітчизняних науковців, зокрема тих, які згадуються в цій статті, й на яких ми посилаємося, засвідчує, що такий стан самоконцентрації уваги на своїй групі, очевидно, фіксується в тих суспільствах (на тих територіях), де існують чітко окреслені моноетнічні ареали й анклави. Прикладами тут можуть слугувати етнічні квартали Нью-Йорка (Євтух, 2023), Сан-Франциско, Відня. Цілком закономірно, що в таких соціокультурних контекстах переважаючою тенденцією в динаміці етнічної ідентичності є її заточення на підтримці гомогенності (однорідності) групи. Ураховуючи це, можна передбачувати не дуже високий рівень прагнень до соціальної солідарності поза своєю групою. Однак ми таку тенденцію не пропонуємо брати за аксіому, оскільки, навіть за наявності високого рівня самоконцентрації уваги, члени етнічних груп, які сповідують етноцентричність, тим чи тим чином (передовсім через соціальні мережі й цифрові технології, через інші простори спілкування, скажімо, виробничі, культурницько-розважальні) вступають у взаємодію з носіями відмінних від своїх етнокультурних маркерів. Тому нині етноцентрична ідентичність не є абсолютною у своєму соціокультурному вимірові і за певних умов (скажімо, посилення дискримінаційних активностей стосовно меншинних спільнот) дає підстави розмірковувати про відкриття «віконця» до солідарних дій з іншими.

Мультиетнічність можна розглядати як протилежну (етноцентричній) версію (вид) функціонування етнічної ідентичності. Звернемо увагу на той факт, що якщо в першому випадку домінує моноетнофор, то в другому – етнофор є носієм стійких маркерів кількох етнічностей. Тут можна фіксувати три ситуації, що складаються таким чином: 1) у мультиетнічного етнофора більш чітко й усталено окреслюється та чи та ідентичність із толерантною взаємодією з іншими ідентичностями; 2) етнофор однаковим чином виявляє маркери всіх етнічностей, носієм яких він є за будь-яких обставин; 3) перевагу в демонстрації тієї чи тієї ідентичності етнофор надає в залежності від конкретних обставин. Виходячи з контенту

мультиетнічності, стає очевидним, що цей вид ідентичності становить сприятливу основу для формування платформи компромісної взаємодії між представниками різних етнічностей і мобілізації зусиль досягнення соціальних благ, що є одним із головних завдань соціальної когезії. Така тенденція відзначалася свого часу в Сполучених Штатах Америки (1960–1970-ті роки) на фоні гострих фаз боротьби афроамериканців за свої права – їхні зусилля були підтримані латиноамериканцями США й у країні було запроваджено "Affermative actions" (система заходів, яка передбачала стимулювання досягнення більш вагомих соціальних позицій для представників згаданих спільнот). До речі, завдяки цим заходам вдалося дещо знизити градус соціальної напруги в країні взагалі і до певної міри в міжетнічній взаємодії, хоча дехто з політиків уважав їх «дискримінацією навпаки», оскільки їх реалізація подеколи (скажімо, в університетській освіті за рахунок квотування під час вступу) відбувалася за рахунок зменшення привілеї представників мейнстрімного (білого) населення США (Mukhopadhyay, 2023).

Кожна із двох охарактеризованих видів етнічної ідентичності (етноцентрична і мультиетнічність) має свої особливості: вони корелюють із двома видами ідентичностей за якістю впливу на інші соціальні явища, зокрема на соціальну когезію. Йдеться про *негативну етнічну ідентичність*, контент якої великою мірою визначається інтолерантними установками та негативними діями щодо «інакшості» (носіїв відмінних від своєї етнічності етнокультурних характеристик), та про *позитивну етнічну ідентичність*, якій, на противагу негативній етнічній ідентичності, властиве в переважній більшості випадків толерантне наставлення до взаємодії з іншими етнічностями. У першому випадку йдеться про прив'язаність до етноцентричної ідентичності, а в другому – до мультиетнічності. Коли ж ми прагнемо визначити вплив негативної етнічної ідентичності та позитивної етнічної ідентичності на соціальну когезію, то стає очевидним, що перша не сприяє формуванню соціальної когезії, а за умов її існування тією чи тією мірою, вона, навпаки, заважає її функціонуванню і досягненню ефективних результатів. Що ж до другої, то тут вислід впливу зовсім протилежний описаному вище – поліпшення якості соціальної когезії, передовсім через можливість солідарних дій (дій міжетнічної солідарності).

Цікавою з огляду аналізу в контексті визначення впливів на перебіг соціальної когезії виявляється *«плаваюча» ідентичність* (shifting identity) (Kim, 2006). Її можна розглядати як складову частину мультиетнічної ідентичності, в якій вона є до певної міри домінантною в конкретному поліетнічному довкіллі, в котрому наразі перебуває етнофор. Пристосовуючись до зміни цього довкілля, етнофор вибирає для своєї взаємодії з іншими етнофорами ідентичність іншого етнічного забарвлення. Можна спрогнозувати, що мотивами такого обрання є прагнення до комфортного спілкування з іншоетнічним довкіллям. За цих умов у соціальної когезії збільшуються шанси для свого зміцнення, принаймні в тій чи тій конкретній ситуації, скажімо, в активностях, спрямованих на поліпшення екологічної обстановки в місцях спільного проживання представників багатьох етнічностей, та й, зрештою, розширення соціальних перспектив.

Близькою до «плаваючої» ідентичності за своїми функціональними діями є *розмита (розсіяна) ідентичність* (atomized identity) (Holly, 2009), свого роду неоднозначно прив'язана до тієї чи тієї етнічної спільноти ідентичність. Вона легко піддається впливові більш чітко артикульованих ідентичностей, особливо тих, які домінують у мультиетнічному довкіллі, та її роль у соціальній когезії малопомітна, оскільки вона перебуває в полі тиску, як уже відзначалося, домінантної ідентичності (домінантних ідентичностей), певною мірою підсилюючи їх дію.

Щодо *гібридної етнічної ідентичності* (Holly, 2009), то її вплив на функціонування соціальної когезії визначається тією обставиною, що вона, власне, складається із двох частин, які однаковою мірою характерні для того чи того етнофора. Вона є усталеним конструктом і зазвичай формується у висліді взаємодії двох етнічностей. Щоправда, сила вияву прибраних складових рис такої ідентичності не завжди ідентична. Вона виявляється більше на соціополітичному рівні, що результується в солідарності з діями представників однієї етнічної групи з діями представників іншої групи. Носії такого виду ідентичності беруть участь (принаймні відчутну) у соціальних

активностях, ініційованих представниками певних двох етнічних спільнот, наприклад, у русі «позитивних дій» (affirmative actions). Основними учасниками цього руху, як зазначалося вище, характерному для Сполучених Штатів Америки у 1960–1970-ті роки, були афроамериканці та латиноамериканці. Зрештою, цей рух мав певний успіх у справі поліпшення соціального становища передовсім афроамериканців, зокрема в освітній сфері. Здається, що нині завершується втілення цих програм, оскільки «Верховний суд США виніс важливе рішення, проголосивши, що расова приналежність більше не може розглядатися як фактор під час вступу до університету», назвавши такі програми неконституційними (Mukhopadhyay, 2023).

Своєрідний вплив на соціальну когезію, включаючи в поле аналізу із запропонованим нами ракурсом, можна спостерігати стосовно *соціокультурної ідентичності* та *трансетнічної ідентичності*. До речі, їх обидвох можна розглядати як крос-культурні конструкти. Підстави для цього дають їхні контенти: перша відтворює включеність у соціальні структури й соціальні відносини та ідентифікацію з певною системою культурних цінностей (не завжди на рівні двосторонньої взаємодії, але й багатосторонньої, що сьогодні властиве для поліетнічного суспільства); друга – властива тим етнічностям, які ідентифікують себе (можливо, не на постійній основі, а часто ситуативно) із соціальною чи то політичною системою (структурою), яка значно ширша за її етнічну спільноту. Як у першому, так і в другому випадках така ситуація – характерне явище в умовах сучасних цифрових комунікацій і транснаціональних взаємодій на регіональному, національному (країна, в якій мешкає етнофор) та міжнародному рівнях. Натепер взаємовплив такого виду ідентичностей поки що не піддавався ретельному аналізові, однак у деяких дослідженнях, присвячених етнічній проблематиці (Євтух, 2013; Шадріна, 2019), містяться певні сюжети, що дозволяє передбачити траєкторію їх впливу на соціальну когезію, де визріває тенденція до солідаризації дій представників різноманітних етнічних спільнот на шляху до доступу до соціальних благ на рівні з представниками титульних або домінантних у суспільстві проживання спільнот, власне, здобуття комфортних умов. Дія впливу за цих обставин є двовекторною: вона може послаблювати рівень соціальної когезії або ж може посилювати її. На наше переконання, визначальним у цьому контексті стає політичний чинник (у вузькому його розумінні – політика (етнополітичний менеджмент) держави, передовсім у соціальній сфері). Чим вищий рівень позитивних відповідей влади на запити етнічних спільнот стосовно задоволення потреб їх рівноправного соціального та етнокультурного розвитку, тим більше шансів досягнення високого рівня соціальної когезії. І навпаки, невдоволення рівнем покриття цих запитів чи то вибіркове ставлення до запитів окремих етнічних спільнот послаблюватиме тенденції до соціальної когезії в етнічно диверсифікованих суспільствах.

Висновки. Серед численних видів етнічної ідентичності для аналізу її впливів на соціальну когезію вибрані: етноцентрична ідентичність, мультиетнічність, негативна етнічна ідентичність, позитивна етнічна ідентичність, «плаваюча» ідентичність, розмита (розсіяна) ідентичність, гібридна етнічна ідентичність, соціокультурна ідентичність, трансетнічна ідентичність. Підставою такого вибору є той факт, що їхні контенти перебувають у постійній динаміці, великою мірою залежачи від соціокультурного контексту, в якому перебувають їхні носії. Останнє вимагає постійного відслідковування траєкторії їх змін із тим, щоб виявити висліди їх впливів на соціальну когезію. Це особливо важливо в контексті вибудовування менеджменту стосовно соціальної когезії, як у межах тієї чи тієї спільноти, так і в більш широкому соціополітичному просторові, зокрема такому, як поліетнічне суспільство. При цьому варто пам’ятати, що ці впливи можуть мати неоднозначні наслідки – вони за одних умов можуть посилювати соціальну когезію, а за інших – її послаблювати. Урахування особливостей динаміки виокремлених нами ідентичностей політиці держави стосовно етнонаціонального розвитку допоможе укріпити тенденції в досягненні позитивних результатів у згуртуванні поліетнічних суспільств.

Список використаних джерел:

1. Бистрицький, Є. (2013). Ідентичність, спільнота і методологія пізнання. URL: www.ji-magazine.lviv.ua/anons2013/Bystryckyj_identychnist_spilnota.htm/

2. Євтух, В. (2012). Етнічність: Енциклопедичний довідник. Київ: Фенікс. 396 с.

3. Євтух, В. (2013). Етнічність у транснаціональному соціальному просторі: дизайн дослідницького проекту. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг.* № 1. С. 3–26.

4. Євтух, В. (2014). Поліетнічність як конструкт modus vivendi. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг.* № 4. С. 133–155.

5. Євтух, В. (2023). Етнічна мозаїка Нью Йорка (погляд з висоти пташиного паріння). Етносоціологічний есей. *Міждисциплінарні дослідження складних систем*. № 22. С. 145–153.

6. Євтух, В, Колесніченко, М. (2016). Феномен етнічності у зарубіжному науковому дискурсі: філософське осмислення. Київ: ТОВ «НВП «Інтерсервіс». 238 с.

7. Колесніченко, М. (2021). Проблематика соціальної когезії у зарубіжному науковому дискурсі. *Освітній дискурс. Збірник наукових праць.* Випуск 35 (7). С. 17–32.

8. Колесніченко, М. (2023). Соціокультурна перспектива як метод дослідження соціальної когезії в етнічно диверсифікованому суспільстві. *Культурологічний альманах.* № 3. С. 153–159.

9. Колесніченко, М. (2023). Концептуалізація конструкту «соціальна когезія»: ключові сентенції сутності у сучасних зарубіжних дослідженнях. *Vèda a perspektivy*. № 3. С. 277–289.

10. Шадріна, Т. В. (2019). Від етнічного до транснаціонального: українська канадська література в пошуках дому. *Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія».* Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. П. Могили. Т. 325. Вип. 313. С. 118–124.

11. Alba, R.D., Rumbaut, R.G., Marotz K. (2005). A Distorted Nation: Perceptions of Racial/Ethnic Group Sizes and Attitudes toward Immigrants and Other Minorities. *Social Forces.*Vol. 84. No 2. Pp. 901–919.

12. Demireva, N. (2015). Ethnic Diversity and Social Cohesion: Immigration, Ethnic Fractionalization and Potentials for Civic Action. Merlin Schaeffer 2014, Research in Migration and Ethnic Relations Series, Ashgate, UK. 180 pp. *European Sociological Review*. Vol. 31. Issue 1. Pp. 133–136. URL: https://doi.org/10.1093/esr/jcu080

13. Fonseca, X., Lukosch, S., Brazier, F. (2018). Social Cohesion Revisited: A New Definition and How to Characterize It. URL: https://doi.org/10.1080/ 13511610.2018.1497480

14. Holly, T. H. (2009). National Identity: Civic, Ethnic, Hybrid and Atomised Individuals. *Europe-Asia Studies.* 61 (1). Pp. 1–28.

15. Horowitz, D. (1985). Ethnic Groups in Conflict. Berkeley: University California Press. xii, 697 p.

16. Isajiw, W. (1992). Definition and Dimensions of Ethnicity: A Theoretical Framework. Paper presented at "Joint Canada-United States Conference on the Measurement of Ethnicity, Ottawa, Canada, April 2, 1992». Pp. 1–24. URL: https://tspace.library.utoronto.ca/retrieve/132/Def_DimofEthnicity.pdf

17. Jewtuch, W. (1989). Ethnischer Antagonismus und ethnische Solidarität in den Ländern Nordamerika. Migrationsforschung. Heft 22. S. 29–33.

18. Kim, Young Yun. (2006). From Ethnic to Interethnic. The Case for Identity Adoptation and Transformation. *Journal of Language and Social Psychology*. Vol. 25. №. 3. Pp. 283–300. URL: https://doi.org/10.1177/0261927X06289429

19. Mukhopadhyay, S. (2023). Explained: What is Affirmative Action, Now Banned for University Admissions in the US? URL: https://www.livemint.com/news/world/explained-what-is-affirmative-action-now-banned-for-university-admissions-in-the-us-11688091292173.html

20. Piekut, A., Schaeffer M. (2014). Ethnic Diversity and Social Cohesion: Immigration? Ethnic Fractionalization and Potentials for Civic Action. Ashgate. URL: http://ceemr.uw.edu.pl/vol-3-no-1-june-2014/book-reviews/merlin-schaeffer-2014-ethnic-diversity-and-social-cohesion

21. Schaeffer, Merlin. (2014). Ethnic Diversity and Social Cohesion: Immigration? Ethnic Fractionalization and Potentials for Civic Action. Farnham (UK), Burlington (USA): Ashgate, 196 pp.

22. Sociocultural Perspective. URL: https://courses.lumenlearning.com/hvcc-abnormal psychology/chapter/2-8-sociocultural-perspective/

23. Tajfel, H. (1986). The Social Identity Theory of Intergroup Behavior / S. Worchel, W. Austin (eds.). *Psychology of Intergroup Relations.* Chicago: Nelson Hall. Pp. 7–24.

24. Ten Years of Centre for the Study of Ethnicity and Citizenship, University of Bristol. URL: www.bristol.ac.uk/ethnicity/migrated/documents/ethnicity10

25. What Is Social Cohesion? URL: https://scanloninstitute.org.au/what-social-cohesion

26. Yevtukh, V., Kolesnichenko, M. (2022). Contents of Social Cohesion: Key Accents of Contemporary Scientific Discourse in Three Social Spaces. *Міждисциплінарні дослідження складних систем/Interdisciplinary Studies of Complex Systems.* № 21. Pp. 29–43.

References:

1. Bystrytskyi, Yevhen. (2013). Identychnist, spilnota imetodolohiia piznahhia [Identity, community and methodology of cognition]. Available from: www.ji-magazine.lviv.ua/anons2013/Bystryckyj_identychnist_spilnota.htm/ [in Ukrainian]

2. Yevtukh, Volodymyr. (2012). Etnichnist: Entsyklopedychnyi dovidnyk [Ethnicity: An encyclopedic guide]. Kyiv: Phoenix. [in Ukrainian]. 396 s.

3. Yevtukh, Volodymyr. (2013). Etnichnist u transnatsionalnomu sotsialnomu prostori: dyzain doslidnytskoho proektu [Ethnicity in transnational social space: Research project design]. *Sotsiolohia: teoriia, metody, marketing – [Sociology: theory, methods, marketing]*. No. 1 [in Ukrainian]. S. 3–26.

4. Yevtukh, Volodymyr. (2014). Polietnichnist yak konstrukt modus vivendi [Polyethnicity as a modus vivendi construct]. *Sotsiologia: teoriya, metody, marketing – [Sociology: theory, methods, marketing]*. № 4 [in Ukrainian]. S. 133–155.

5. Yevtukh, Volodymyr. (2023). Etnichna mozayika Nyu Yorka (pohlyad z vysoty ptashynoho parinnya). Etnosotsiolohichnyi esey [The ethnic mosaic of New York (bird's eye view). Ethno-sociological essay]. *Mizhdystsyplinarni doslidzhennya skladnykh system – [Interdisciplinary Studies of Complex Systems]*. No 22 [in Ukrainian]. S. 145–153.

6. Yevtukh, Volodymyr, Kolesnichenko, Maksym. (2016). Fenomen etnichnosti u zarubizhnomu naukovomu dyskursi: filosofske osmyslennya [The phenomenon of ethnicity in foreign scientific discourse: a philosophical understanding]. Kyiv: TOV: "NVP" "Interservis" [in Ukrainian]. 238 s.

7. Kolesnichenko, Maksym. (2021). Problematyka sotsialnoyi koheziyi u zarubizhnomy naukovomu dyskursi [The problems of social cohesion in foreign scientific discourse]. *Osvitniy dyskurs. Zbirnyk naukovykh prats – [Educational discourse: Collection of Scientific Papers]*. Vypusk 35 (7) [in Urhainian]. S. 17–32.

8. Kolesnichenko, Maksym. (2023). Sotsiokulturna perspektyva yak metod doslidzhennya sotsialnoyi kohesiyi v etnichno dyversyfikovanomy suspilstvi [Sociocultural perspective as a method of studying social cohesion in an ethnically diverse society]. *Kultorolohichnyi almanakh – [Culturological almanac]*. № 3 [in Ukrainian]. S. 153–159.

9. Kolesnichenko Maksym. (2023). Kontseptualizatsiya konstruktu "sotsialna kohesiya": klyuchovi sententsiyi sutnosti u suchasnykh zarubizhnykh doslidzhennyakh [Conceptualization of the construct "social cohesion": key tenets of the essence in modern foreign studies]. Véda a perspektivy. № 3 [in Ukrainian]. S. 277–289.

10. Shadrina, T. V. Vid etnichniho do transnatsionalnoho: ukrayiska kanadska literature v poshukakh domu. Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu im. Petra P. Mohyly komplexu "Kyievo-Mohylanska akademiya" [From Ethnic to Transnational: Ukrainian Canadian Literature in Search of Home. Scientific works of the Black Sea State University named after Peter's Mohyla of the "Kyiv-Mohyla Academy" complex]. Mukolayiv: Vyd-vo ChNY im. Petra P. Mohyly.T. 325. Vyp. 313 [in Ukrainian]. S. 118–124.

11. Alba, R. D., Rumbaut, R. G., Marotz, K. (2005). A Distorted Nation: Perceptions of Racial/Ethnic Group Sizes and Attitudes toward Immigrants and Other Minorities. Social Forces. 84 (2). Pp. 901–919.

12. Demireva, Neli. (2019). BRIEFING. Immigration, Diversity and Social Cohesion. Available from: www.migrationobservatory.ox.ac.uk

13. Fonseca, Xavier, Lukosch, Stephan, Brazier, Frances (2018). Social Cohesion Revisited: A New Definition and How to Characterize It. Available from: https://doi.org/10.1080/ 13511610.2018.1497480

14. Holly, T. H. (2009). National Identity: Civic, Ethnic, Hybrid and Atomised Individuals. *Europe-Asia Studies.* 61 (1). Pp. 1–28.

15. Horowitz, Donald. (1985). Ethnic Groups in Conflict. Berkeley: University California Press. xii, 697 pp.

16. Isajiw, Wsevolod. (1992). Definition and Dimensions of Ethnicity: A Theoretical Framework. Paper presented at "Joint Canada-United States Conference on the Measurement of Ethnicity, Ottawa, Canada, April 2, 1992". Pp. 1–24. Available from: https://tspace.library.utoronto.ca/retrieve/132/Def_DimofEthnicity.pdf

17. Jewtuch, Wolodymyr. (1989). Ethnischer Antagonismus und ethnische Solidarität in den Ländern Nordamerika. Migrationsforschung. Heft 22 [in German]. S. 29–33.

18. Kim, Young Yun. (2006). From Ethnic to Interethnic. The Case for Identity Adoptation and Transformation. *Journal of Language and Social Psychology*. Vol. 25. Num. 3. Pp. 283–300. Available from: https://doi.org/10.1177/0261927X06289429

19. Mukhopadhyay, Sounak. (2023). Explained: What is Affirmative Available from Action, Now Banned for University Admissions in the US?: Available from: https://www.livemint.com/news/world/explained-what-is-affirmative-action-now-banned-for-university-admissions-in-the-us-11688091292173.html

20. Piekut, A. Merlin Schaeffer (2014), Ethnic Diversity and Social Cohesion: Immigration? Ethnic Fractionalization and Potentials for Civic Action. Ashgate. Available from: http://ceemr.uw.edu.pl/vol-3-no-1-june-2014/book-reviews/merlin-schaeffer-2014-ethnic-diversity-and-social-cohesion

21. Sociocultural perspective. Available from: https://courses.lumenlearning.com/hvcc-abnormal_psychology/chapter/2-8-sociocultural-perspective/ [21.03.2021].

22. Tajfel, H. (1986). The social identity theory of intergroup behavior / S. Worchel, W. Austin (eds.). Psychology of intergroup relations. Chicago: Nelson Hall. Pp. 7–24.

23. Schaeffer, Merlin. (2014). Ethnic Diversity and Social Cohesion: Immigration? Ethnic Fractionalization and Potentials for Civic Action. Farnham (UK), Burlington (USA): Ashgate, 196 pp.

24. Ten Years of Centre for the Study of Ethnicity and Citizenship, University of Bristol. Available from: https://www.bristol.ac.uk/medialibrary/sites/ethnicity/migrated/documents/ethnicity.10.pdf

25. What Is Social Cohesion? Available from: https://scanloninstitute.org.au/what-social-cohesion

26. Yevtukh, Volodymyr, Kolesnichenko, Maksym. (2022). Contents of Social Cohesion: Key Accents of Contemporary Scientific Discourse in Three Social Spaces. *Mizhdystsyplinarni doslidzhennya skladnykh system – [Interdisciplinary Studies of Complex Systems]*. № 21. Pp. 29–43.